

Vapaa tahto ja välttämättömyys.

Vielä kerran.

Vaikka olen tästä aineesta jo eri lehtiin kirjottanut useamman kerran, täytyy siitä vielä kerran kirjottaa.

Omantunnon 6 n:rossa on nimimerkki –kki kajonnut minun maalisk. numerossa julkasemaani „Rajariita teosofian valossa“ nimiseen kyhäykseen, jossa hän on huomannut aukkoja. Siitä syystä on mainitun aineen käsitteleminen vieläkin tarpeellista.

Itämaisen viisaukopin kärki on aina ollut käännettynä kysymyksen: Miksi olot ovat sellaiset kuin ne ovat?

Jos tavallinen länsimainen teosofi tahtoo saada tähän kysymykseen lyhyen, tyydyttävän vastauksen, täytyy hänen tunnustaa, että välttämättömyyden laki ne sellaisina pitää. Mutta ei suinkaan tämä tunnustus estä häntä jokapäiväisissä oloissa toimimasta niinkuin ei mitään välttämättömyyttä olisikaan vaan kaikki olisi vapaan tahdon erilaisen käytön tulosta.

Otetaan selvä esimerkki. Tuskin kukaan viisautieteilijä, joka tunnustaa välttämättömyyden lain kaikkivaltaisuuden, olisi rientämättä apuun, nähdessään ihmisen hukkumaisillaan heikkoon jäähän. Vaikka hyvin ymmärtäisi, että jään heikkous tässä tapauksessa oli se välttämättömyyden laki, joka painoi tuon henkilön veteen, ei hän silti käskisi muita ihmisiä antautumaan tämän lain alaiseksi tällä tavalla. Mutta hän ei myöskään voisi sanoa tuolle pelastamalleen henkilölle, ettei hänen ollut välttämätöntä mennä noin heikolle jälle.

Tämä tavallinen esimerkki kelpaa valaisemaan minkälaista ilmiöelämän kohtausta tahansa. Asiaa tutkiessamme täytyy näet meidän huomata, että *me ryhdymme hävittämään entistä välttämättömyyttä nykyisellä, jolle annamme esim. vapaan tahdon nimen.*

Otetaan taas esimerkki. Me sanomme petoeläimestä, että välttämättömyyden laki käskee sen hyökkäämään saaliin kimppuun. Me sanomme n. s. alhaisessa aistillisuudessa rypevästä ihmisestä, että hän on himojensa orja. Fysiologian tutkijat luulevat jo edeltäpäin voivansa sanoa, mitä määrättyyn luokkaan kuuluva petoeläin tekee, kun määrätty ehdot täytetään, ja miten sillä ja sillä luonteen ominaisuuksilla varustettu ihminen käyttäytyy niissä ja niissä tapauksissa.

Me sanomme mielellämme, että alhaisemman luonnon orja on sidottu välttämättömyyden lakiin.

Mutta otetaan esimerkin valaisemiseksi kolmaskin tekijä, suuri mestari eli mahaatma. Asetetaan selvyuden vuoksi esim. tiikeri ja mahaatma vastakkain. Tiikeri *ei voi* olla hyökkäämättä saaliinsa kimppuun. Mutta mahaatmakaan *ei voi* olla

auttamatta siinä tapauksessa, että hän tietää apunsa olevan tarpeen. Siis: tiikerin *täytyy* tappaa, mahaatman *täytyy* auttaa.

Voiko ajatella että valkoisen koulun mestari milloinkaan voisi itseksensä järkeillä tähän tapaan:

„Minä olen nyt vapaa kaikista ihmisellisistä tarpeista ja aineellisen elämän suhteista. Minä en enää ole välttämättömyyden kahleilla sidottuna. Nyt minä elän vapaata elämää enkä välitä kärsivästä maailmasta mitään?“

Eikö semmoinen olento, jota ei välttämättömyys enää vaadi omia itsekkäitä pyyteitään valvomaan, sen sijaan ole sitä enemmän pakotettu muitten hyväksi työskentelemään? Minä puolestani uskallan väittää, että sen lain henki, joka vaatii mestarin uhrautumaan muitten hyväksi, on paljoo vaatelijaampi kuin sen lain, joka käskee tiikerin hankkia itselleen veristä lihaa.

H. P. Blavatsky kertoo, että hän Intian eläinsairaaloissa näki sairaan tiikerin loikoilevan riissipuurokaukalon ääressä, ja sanoo, että tämä peto söi riissipuuron ennemmin kuin kuoli nälkään.

Tiikerin esti välttämättömyys veristä lihaa saamasta. Tulos oli se, että peto sairaalasta päästyään oli hieman vähemmän raaka kuin sinne jouduttuaan.

Mutta miten olisi mestarin laita, jos välttämättömyyden laki pakottaisi hänet luopumaan omasta elementistään, s. o. maailman hyväksi elämisestään? Epäilemättä hän semmoisen välttämättömyyden painostamana myös muuttuisi. Mutta mihin suuntaan? Koska luonnossa ei ole mitään paikallaanpysymistilaa, täytyisi omasta elementistään riistetyn mestarin ruveta palvelemaan itseään ja siten taantua.

Välttämättömyyden laki on samalla koko elämän laki. P. Ekin sanoo Omantunnon 6 n:rossa, vastatessaan 63 kysymykseen:

„Olemassaolon syvin salaisuus on: Välttämättömyys.“

Mutta mitä sitten on vapaa tahto, jos kerran itse olemassaolon syvin salaisuus on välttämättömyys? Ei itse asiassa mitään. Vapaata tahtoa ei olekaan olemassa muulta kuin syyttäjän kannalta. Kun syyttäjä ei tunne syytetyn vaikuttimia, on hänen sangen mukava puhua vapaan tahdon väärinkäyttämisestä. Ja me tavalliset ihmiset olemme toisten meistä moitittavilta tuntuvia tekoja arvostellessamme aina syyttäjän kannalla.

Jos vapaata tahtoa todellakin on olemassa, niin pitää kai voida sitä esimerkeillä valaista. Mutta minä puolestani en löydä tähänastisesta elämästäni ainoatakaan esimerkkiä, joka vapaata tahtoa valaisisi. Ja kun en omasta elämästäni semmoista löydä, en usko sitä muittenkaan elämässä olevan.

Otetaan kumminkin koetteeksi esimerkkejä. Henkilö tekee itsemurhan. Hänen tekoaan arvostellaan sillä tavalla, että hän on käyttänyt vapaata tahtoaan väärin. Niin, joukon mukana on helppo kulkea. Mutta jos hieman osaa järkeillä, täytyy sanoa, ettei itsemurhantekijä voinut toisin menetellä. Hän saattoi vuosikausia harkita ja punnita sitä askelta, jonka tulisi astumaan. Mutta selvää on, että hänen joskus täytyi tehdä ratkaseva päätös, ja sen tekemisessä ohjasi häntä välttämättömyyden laki. Hän näki itsemurhassa suuremman hyvän kuin elämisessä, ja sentähden hän valitsi tämän

suuremman hyvän. Se seikka, että hän kuoleman jälkeen tuli huomaamaan valinneensa huonosti, ei suinkaan asiaa muuta. Hän tarvitsi juuri sitä opetusta, voidakseen seuraavassa lihaantumisessa antaa suuremman arvon fyysilliselle elämälle. Mutta välttämättömyyden laki antoi hänelle tämän opetuksen yhtä hyvin kuin toiselle sen, että kukaan ei ole oikeutettu itse lyhentämänsä fyysillistä elämäänsä.

Juoppous on suuri pahe. Moni tämän paheen orja menee kapakkaan. Voiko nyt joku olla kapakkaan menemättä yhtä hyvin kuin sinne mennäkin? Ei. Jompikumpi kahdesta hänen täytyy tehdä.

Kun joku lakkaa juoppoudesta, tapahtuu se välttämättömyyden lain pakotuksesta yhtä hyvin kuin juopottelukin. Välttämättömyys käskee toisen käyttämään väkijuomia, toiselta se taas kieltää ne jyrkästi.

Välttämättömyys on kaikkeudellinen laki, olkoot sen johtamat teot sitten millaisia tahansa. Kulettaahan sama tuulikin kahteen vastakkaiseen suuntaan laivoja, kunhan laivoissa olevat ihmiset vaan osaavat käyttää sitä hyväkseen.

Kun ei ole totuttu filosofisesti järkeilemään, on laadittu sellainen sovinnaiseksi tullut opinkappale, että ihminen muka käyttää vapaata tahtoaan oikein silloin kun hän elää n. s. hyveissä. Mutta hyveissä eläminen on toisille yhtäläinen välttämättömyys kuin paheellinen elämä toisille. Vai voiko kukaan noin vaan koetteeksi poiketa hyveen tieltä? Kaikkeaa muuta! Henkilö, joka vakaumuksestaan on ehdottomasti raitis väkijuomista, ei suinkaan voi päihdyttää itseään. Välttämättömyyden laki estää häntä siitä.

Kehityksen n. s. alas- ja ylöspäinen kaari – tai kirkolliselta kannalta syntiinlankeemus ja lunastus – ovat luoneet sen aatteellisen näköhäiriön, että on olemassa sekä vapaa tahto että välttämättömyys. Todellisuudessa on olemassa vaan yksi ainoa, itsessään muuttumaton elämä, joka ilmenee lukemattomissa tajuntatiloissa ja muodoissa, ja tämä elämä on:

Ainoa Välttämättömyys.

Ei suinkaan meidän rajallisten olentojen tarvitse hävetä rajattomuuden luontoa. Jos kerran rajaton elämä itsessään on välttämättömyys, niin ei suinkaan meille pitäisi olla alentavaa se tieto, että me välttämättömyyden vaatimuksesta olemme semmoisia kuin olemme. Tietysti me pyrimme epäitsekkyteen ja pyhyteen, mutta siihenhän pakottaa meitä välttämättömyyden laki yhtä hyvin kuin päinvastaiseen suuntaankin. Käsitysten selvittämiseksi me puhummekin ylös- ja alaspäisestä kaaresta.

Kaikkeuden elämä käsittää kaikki. Ei se ole itseään vastaan, vaikka se ilmenee niin eri tavoilla. Mätänevä lanta on erinomaisen hyvää ja tarpeellista, vaikka ei se ruokapöydälle semmoisenaan kelpaa.

Jos koko ilmiö-elämä on harhaa, niin ei suinkaan vapaa tahtokaan muuta voi olla, erittäinkin kun ei sitä voi edes kokeellisesti todistaa. Mutta välttämättömyys on kaikkialla ilmeisenä eikä kaipaa mitään todisteluyrityksiä.

Kristillinen kirkko on pahasti sotkenut välttämättömyys-käsitteen armonjärjestysopeillaan. Vaikka se opettaa, että kaikki ihmiset ovat syntisiä, niin se toisaalta

väittää, että ihmiskunnan suuri enemmistö kumminkin vapaaehtoisesti menee jonkinmoiseen kadotukseen! Tämä kirkko sallii jumalansa pestä kätensä viattomana kaikesta niin sanotusta synnistä. „Ei ole minun syytä, ett' syntinen tuomitaan“, lauletaan vanhassa virsikirjassa.

Tällaisen moraalien kannalta moni teosofikin katselee elämää, kun puhuu ihmisen vapaasta tahdosta. On näet ollut välttämätöntä keksiä tämä vapaan tahdon oppi, jotta itse jumala pääsisi onnellisesti pakoon silloin kun häntä ruvetaan synnistä tilille vetämään.

Vapaan tahdon oppi on kristillisen jumaluusopin hirmuisin ase, jolla se pitää ihmisiä epätoivossa. Mikä näet on kauheampaa kidutusta kuin sanoa ihmiselle, joka itsekin pahottelee kulumutta elämäänsä, että hän on lakkaamatta käyttänyt vapaata tahtoaan väärin. Ja tuhannet uskovat vielä tänä päivänä, että ihminen todellakin voisi tehdä toisin kuin hän tekee! Ei silloin ole vaikea tuomita toisiaan.

Itämainen suuri viisausoppi ei salli jumalain pestä käsiään kaikesta siitä, mikä kristittyjen kielellä on „syntiä“. Päinvastoin juuri edesvastuu „synnistä“ on sitä suurempi jota korkeampi joku tajuntakeskus on. Viimein on itse ikielämä, ikuinen valkeus tai pimeys, kaikkein syntisin ja samalla kaikkein pyhin. Siinä ikielämässä uinuvat kaikki meidän kielellä puhuen mitä inhottavimmat paheet ja rikokset. Kokonaisuus on syytä siihen mitä osat tekevät.

Miksi tuo ikielämä rupeaa määrättyjen aikojen kuluttua „luomaan“ maailmoja, joissa synnit ja kärsimykset kukostavat?

Kristillinen jumaluusoppi vastaa, että jumala tahtoo kunniaa saadessaan ensin syöstä luomansa olennot kurjuuteen ja sitten armosta pelastaa osan näistä!

Aikojen viisaus vastaa:

Se on välttämättömyys.

Mutta tämä välttämättömyys on suloista. Siinä ei ole mitään sellaista, mikä voitaisiin pitää kirouksena ja onnettomuutena kristillisen sanantulkittamisen mukaan. Aikojen viisauden mukaan edustaa kehityksen ylöspäinen kaari ilmiöelämän surkastumista ja katoamista sekä alaspäinen sen esiintulemista ja voimistumista. Riippuu siis siitä, kumman kaaren kannalta elämää milloinkin arvostellaan.

Kun tajuntakeskus tuntee pian vapautuvansa alemman ilmiöelämän kahleista, nähden edessään ajan jolloin saa vajota jumalan olemisen syvyyteen, niin on näitten eri tilojen välinen erotus niin suuri, että sivullinen mielellään hundahtaisi:

„Nyt on välttämättömyyden kahleet katkaistu, ja sielu on vapaan tahtonsa ohjaamana!“

Mutta tämän näin vapautuneen sielun yläpuolella oleva kokonaiselämä sanoo:

„Sinä et ole vapaampi kuin ennenkään. Sinun nykyinen tilasi, kun saat vaipua jumalaan, on yhtäläinen kehityksellinen välttämättömyys kuin sekin, jolloin olit raivoisa peto“.

Jos tahdomme huvitella itseämme sanaleikillä, niin sanokaamme, että itse korkein jumala, persoonaton äärettömyys käyttää vapaata tahtoaan väärin, kun rupeaa

kiteytymään aineeksi. Sanokaamme, että persoonaton äärettömyys tekee itsemurhan, kun se käsittämättömästä pimeydestään lähettää ensimmäisen „luomista“ ennustavan valonsäteen. Tuollainen sanominen ei ole liikaa. Kaikkeuselämän itsemurhan tuottamaa kirousta on kaikki kärsiminen. Ja kumminkin on tämmöinen asiointila välttämättömyys.

Kaikkeuselämä niin sanoaksemme kyllästyy omaan olemukseensa. Kun ei se voi enää nousta korkeammalle, niin se lankee, taas noustakseen ja palatakseen pitkiksi ikuisuuksiksi omaan itseensä.

Sanokaa, missä on semmoisen rajallisen olennon kuin ihmisen vapaa tahto, kun itse äärettömyyden täytyy „langeta“ ja „nousta“.

Elämä on välttämättömyyttä. ¹⁾

Aate.

¹⁾ Allekirjottanut ei kuitenkaan ole fatalisti tai deterministi, jommoisena Aate kirjotuksessaan esiintyy. Uskon yhtä hyvin ihmisen „vapaasen tahtoon“. Absolutinen jumaluus on ehdoton välttämättömyys, mutta välttämättä myös ehdoton vapaus, koska ei ole mitään ulkonaista vapautta rajottamassa ja koska kaikki vastakohtat siihen katoavat. Kaikki ilmiöt ovat sentähden ehdottoman välttämättömiä ja samalla ehdottoman vapaita. Ihminen samoin kuin korkein ilmennyt jumala (Logos) on välttämättömyyden orja ja samalla vapaa, sillä molemmat ovat jumaluudesta kotoisin. Ihminen tuntee itsensä vapaaksi, mutta ajatellessaan hän huomaa vapautensa menneen karmansa rajottamaksi. Vapaus on nykyhetken nuorukainen, tulevaisuuden isä ja menneisyyden lapsi. Missä määrin ihminen on vapaa? Hän voi joko hidastuttaa tai jouduttaa kehitystään. Elämän ja kehityksen välttämättömyydestä hän ei voi irtautua, mutta hän voi eri tavalla käyttää elämän mahdollisuuksia. Kohtalo ei määrää, kuinka nopeasti tai kuinka hitaasti hänen tulee kehittyä; sen hänen oma tahtonsa määrää. Ilman omaa tahtoa ei olisi siveellistä vastuunalaisuutta. Jos ei ihminen voisi jouduttaa kehitystään, olisi uskontojen työ turha; turha olisi puhua hyvästä ja totuudesta ja kauneudesta! Ja jos ei ihminen voisi hidastuttaa kehitystään, olisi turha varottaa pahasta ja synnistä ja väärästä. Korkeimmalta filosofiselta kannalta vapaus kyllä haihtuu välttämättömyyteen ja välttämättömyys vapauteen, mutta käytännöllisesti katsoen vapaa tahto on yhtä tosiperäinen ilmiö kuin välttämättömyyskin. (Vrt. muuten, mitä on sanottu kirjassa Valoa kohti, siv. 79-81, 2 painos.)

P. E.